

VOLKER WOLLMANN

**Monumente funerare romane descoperite
la Șeica Mică (județul Sibiu). *Paralipomena***

În literatura de specialitate privind arheologia Transilvaniei, Șeica Mică figurează de mult timp cu descoperiri din aproape toate epocile istorice. O descoperire mai ieșită din comun este fortificația hallstattiană (HaC) semnalată prima dată de Johann Michael Ackner¹ în anul 1856². Deși la data respectivă valorile s-au conturat mult mai bine în teren, în special a patra linie de fortificație înspre nord, J. M. Ackner nu a observat al doilea val, cu o lungime mai mică față de celelalte trei³ (**fig. 1**).

La distanță de o jumătate de milă (= 800 m) de cetate, pe malul stâng al Târnavei Mari, în apropiere de Bârghiș, localnicii au descoperit aproximativ în aceeași perioadă în jur de 50 de monede bizantine și podoabe de aur (diademă, cercei), din care Ackner a reușit să între în posesia a patru piese numismatice. În afară de aceste exemplare, Ackner a avut posibilitatea să determine încă 28 de monede ajunse la Locotenența din Sibiu, emisii monetare din timpul împăraților Theodosius II, Zeno, Basilius și Anastasius⁴.

¹ 1782-1862, preot în Gușterița/Sibiu, istoric, epigrafist și colecționar.

² Cf. *Transsilvania, Beiblatt zum Siebenbürger Boten*, Hermannstadt/Sibiu, 37, 1856, p. 145; idem, *Die römischen Alterthümer und deutschen Burgen in Siebenbürgen*, în *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der historischen Baudenkmale*, 1, 1856, p. 20; idem, *Die Colonien und militärischen Standlager der Römer in Dacien im heutigen Siebenbürgen*, în *Jahrbuch der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 2, 1857, p. 33-34 (unde "Cetatea" este atribuită epocii romane).

³ K. Horedt, *Așezarea fortificată de la Șeica Mică*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche (SCIV)*, 2, 1964, p. 187-204; V. Wollmann, *Johann Michael Ackner*, Cluj-Napoca, 1982, p. 84-85.

⁴ *Transsilvania, Beiblatt ...*, 37, 1858, p. 14; K. Horedt, *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*, București, 1858, p. 95, nr. 26: "Münzfund der von Theosius II (408-450) bis zu Justinus I (518-527) reicht".

Fig. 1. Planul zonei Șeica Mică – Șeica Mare.
După ridicarea francisco-iosefină (1873-1887), sc. 1:25.000

O altă descoperire, ce tratează aspecte din viața cotidiană a Daciei romane, nelipsită din aproape nici o publicație, itinerată și în străinătate la diferite expoziții ca o piesă mai deosebită (cu caracter de unicat), transferată apoi definitiv de la Muzeul Brukenthal la Muzeul de Istorie a României din București⁵, este peretele lateral al unei *aedicula*, descoperit în hotarul comunei Șeica Mică⁶.

⁵ Nr. inv. 13448.

⁶ Din vasta bibliografie a piesei reproducem doar cele mai importante studii și articole: Friedrich și Heinrich Müller, *Archäologische Streifzüge*,

În sinteza publicată în *Buletinul Monumentelor Istorice* (1973), prima lucrare de referință pentru această categorie de monumente funerare, găsim cea mai detaliată descriere a acestei piese sculpturale: în partea stângă se află obișnuita bordură lată, ușor reliefată, împărțită în două printr-o linie incizată profund până la care, probabil, avea loc îmbucarea peretelui din spate, restul spațiului alcătuind chenarul. Suprafața peretelui este, la rândul ei, împărțită în trei registre, marcate prin linii înguste, orizontale. În primul registru apare un călăreț spre dreapta, prezentat din profil, cu *tunica* până la genunchi, prinsă în talie cu o cingătoare, și *chlamys* ce flutură în spate. În mâna dreaptă, ridicată, ține o lance, pregătindu-se să lovească din mers dușmanul căzut la picioare, sub copitele calului. În registrul central este redată o scenă agricolă. Un bărbat cu barbă și păr bogat, cârlionțat, îmbrăcat în pantaloni strâmți și *tunica* scurtă, până la genunchi, sumeasă în talie, cu o diagonală peste umărul stâng, ară cu un plug la care sunt înhămați doi cai, pe care îi conduce un copil, aflat în planul al doilea, îmbrăcat cu pantaloni strâmți și *tunica* scurtă. În registrul inferior se remarcă o scenă de ospăț de tip pannonic: în stânga, un bărbat cu păr bogat cârlionțat, barbă și mustăți, îmbrăcat în pantaloni strâmți, *tunica* până la genunchi, deasupra cu o haină scurtă, dreaptă, iar pe piept cu un cordon în unghi, ce ajunge până la marginea de jos a hainei. La dreapta, o femeie cu față mutilată, îmbrăcată într-o rochie de stofă groasă, evazată în formă de clopot, căzând în pliuri regulate, strânsă în talie cu o cingătoare lată. Între ei o *mensa tripes*, încărcată probabil cu vase cu mâncare. Amândoi țin câte o mână întinsă spre masă. Bărbatul are mâna dreaptă adusă pe piept, în timp ce mâna stângă a femeii este lăsată în jos.

în *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, 16, 1881, p. 313; J. Hampel, *Lóvas istenségek dunavidéi antik emlékeken*, în *Archaeologiai Értesítő*, 25, 1905, p. 7-8, fig. 71; I. Glodariu, M. Câmpeanu, *Depozitul de unelte agricole de la Dedrad (r. Reghin)*, în *SCIV*, 17, 1, 1966, p. 27-28, fig. 7; M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 295; Lucia David Țeposu, în *Römer in Rumänien*, Köln, 1969, p. 255, nr. G 137, pl. 86; C. Pop, *Cîteva reprezentări de unelte agricole în arta romană din Dacia*, în *Terra Nostra*, 2, 1971, p. 60, fig. 1; Octavian Floca, Wanda Wolski, *Aedicula funerară în Dacia romană*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, 12, nr. 3, 1973, p. 28, fig. 104; I. Mitrofan, *Villae rusticae în Dacia superioară*, în *Acta Musei Napocensis*, 11, 1973, p. 46-47, fig. 14.

Cât privește tipul iconografic de *aedicula* cu călărețul care se pregătește să înfigă lancea în inamicul răpus – pe care îl întâlnim și la Cristești –, se presupune ca a fost creat în atelierile de la Mogontiacum, de unde se cunoaște motivul bărbatului căzut sub picioarele calului⁷.

Cum s-a mai evidențiat cu diferite ocazii⁸, valoarea acestui perete de *aedicula* constă în reprezentarea unor scene de viață cotidiană, care sunt arareori întâlnite în plastica funerară a Daciei romane. Dintre puținele exemple de acest gen mai face parte scena “coafezei” de pe peretele lateral stâng al unei *aedicula* descoperită în stare fragmentară la Rediu, provenită probabil din necropola unei *villa rustica*⁹.

În ciuda faptului că această reprezentare sculpturală s-a bucurat de atâta atenție din partea specialiștilor de artă provincial-romană, informațiile referitoare la data, locul exact și împrejurările în care ea a fost descoperită lipsesc cu desăvârșire în literatura arheologică, deși sunt consemnate în volumul V al Inventarului Muzeului Național Brukenthal din Sibiu, unde piesa a ajuns în jurul anului 1918¹⁰, probabil împreună cu stela funerară¹¹ și cu încă un perete lateral de *aedicula*¹², despre care ne vom ocupa în continuare.

Acest lucru n-ar trebui să ne surprindă prea mult, având în vedere că monumentele anepigrafice au fost neglijate de regulă în literatura arheologică mai veche, ba chiar și mai recentă. În ce privește acest perete lateral de *aedicula* mai deosebit, noi am găsit cu câțiva ani în urmă o explicație plauzibilă: raportul în care se prezintă descoperirea acestei sculpturi n-a mai fost publicat, deși a fost predat de J. M. Ackner pentru numărul din 1858 al *Mittheilungen der k. k. Central-Commisson ...* (Viena)¹³.

⁷ Adrian Husar, *Norico-pannoni*, în *Funeraria Dacoromana. Arheologia funerară a Daciei*, Cluj-Napoca, 2003, p. 370 și nota 112.

⁸ *Römer in Rumänien. Ausstellung des Römisch-Germanischen Museums Köln und des Historischen Museums Cluj*, Köln, 1969, p. 255, G-137.

⁹ I. I. Russu, Z. Milea, în *Probleme de Muzeologie*, 1965, p. 28; *Römer in Rumänien*, p. 254, G-132; M. Jude, C. Pop, *Monumente sculpturale romane în Muzeul de istorie Turda*, Turda, 1972, p. 13, Pl. X/1, O. Floca, Wanda Wolski, *op. cit.*, p. 18, fig. 65.

¹⁰ Nr. inv. vol. V, p. 91 ș. u.; vezi **Anexa I**.

¹¹ CIL, III 966 și pag. 1014; IDR III/4, p. 78-80, Nr. 91, inv. nr. 7205.

¹² Nr. inv. vol. V, p. 92; vezi **Anexa II**.

¹³ Din “Corespondența arheologică” a lui M. J. Ackner privind anul

Raportul este extrem de edificator nu numai sub aspectul precizării locului, a datei și a împrejurărilor în care a apărut un perete de *aedicula* atât de mult citat și discutat, ci pentru faptul că ne ajută să înlăturăm și alte semne de întrebare pe care le ridică o serie de piese litice aparținând acestei categorii de monumente funerare.

“Febra arheologică” pentru vestigiile antice care au început să apară în vatra comunei Șeica Mică s-a declanșat odată cu descoperirea de către săteanul Michael Dörner, la 22 august 1856, a stelei funerare CIL III 966, IDR III/4, 91. Chiar dacă la prima vedere o serie de amănunte legate de recuperarea acestui monument par a fi lipsite de importanță, dorim totuși să stăruim puțin asupra lor, întrucât, în urma unei inițiative locale pilduitoare și a unui efort uman ieșit din comun, a putut fi salvat un monument sculptural epigrafic impozant (**fig. 2**). Valoarea lui documentar-științifică rezidă din faptul că inscripția atestă o decedată cu nume celtic (*Cotu*), cu patronimic roman, de condiție peregrină, al cărei soț este cetățean roman (*Claudianus Latinus*). Este foarte probabil ca întrea-

Fig. 2. Inscripția CIL III, 966 = IDR III/4, cu rol de perete posterior de *aedicula* (Muzeul Național Brukenthal, Sibiu)

1857, pe care el o întocmea periodic în calitate sa de corespondent al acestei comisiuni, s-a publicat doar prima parte, intitulată *Rätselhafte Medaillons* [Medalione enigmatice]; manuscrisul se păstrează la biblioteca Muzeului Național Brukenthal, ms. 249 (cf. V. Wollmann, *op. cit.*, p. 218-219).

ga familie să fi emigrat din Noricum, din moment ce se menționează originea etnică a defunctei Cotu Successi: *cives Norica*¹⁴.

Stela funerară a fost găsită în albia pârâului care trece prin vatra satului, unde s-au mai văzut blocuri de piatră care păreau să facă parte din fundația monumentului funerar. Descoperitorul intenționa s-o folosească drept material de construcție, dar nu a apucat s-o spargă datorită intervenției preotului local și a unui funcționar de la sediul de plasă Șeica Mare, aflat întâmplător în Șeica Mică. Pentru a fi pusă la adăpost, stela a fost transportată cu o sanie trasă de două perechi de boi și una de bivoli până în curtea bisericii evanghelice și așezată, în prezența lui Ackner, în pridvorul intrării dinspre nord¹⁵.

¹⁴ A. Husar, *op. cit.*, p. 364.

¹⁵ "Von der evangelischen Kirche etwa tausend Schritte hinauf grub am 22. August 1856 der Insasse Michael Dörner, in dem durch den Markt fließenden Bach nach Bausteinen suchend, ein dort längst versunkenes römisches Monument heraus. Noch liegen im Bache mehrere grosse Steinblöcke, theils an der Oberfläche, theils im Wasser verborgen, die zur Grundbefestigung des Grabmales dienten. Letzteres lag aber schon im nahe gelegenen Hofe des Entdeckers. Dass indessen unser Denkmal der ihm drohenden Gefahr, in Stücke zerschlagen zu werden, entging, haben wir der Aufmerksamkeit des evangelischen Pfarrers von Kleinschelken, Samuel W ä d t, welcher davon gleich Kunde erhielt, und auch dem Bezirks-Commissär in Marktschelken, Rudolph v. Vogel, der zufällig anwesend war, zu verdanken. Die Wichtigkeit des Fundes ward gleich erkannt und Vorkehrungen zum Schutze und zur Erhaltung desselben getroffen. Ein geeigneter Standort wurde gesucht und bei der evangelischen Kirche von Kleinschelken gefunden und bestimmt. Nachdem das schwere steinerne Denkmal – vielleicht 15 bis 20 Centner im Gewichte – durch die Bemühung des Ortsrichters auf einem hölzernen massiven Schlitten mit vier kräftigen Zugochsen und zwei starken Büffelstieren herbeigeführt worden war, ward dasselbe in meiner Gegenwart an dem dazu vollkommenen geeigneten Platze, am nördlichen Eingange in die oben erwähnte Kirche, linker hand, in eine überwölbte lichte vorhalle in den Boden festgesetzt, aufgerichtet und so vor Unwetter und Beschädigung geschützt, bequem zum Anschauen und Lesen. Die Höhe des Steines beträgt 6 Fuss 9 Zoll, die Breite 3 Fuss 4 Zoll und die Tiefe 8 Zoll"; vezi M. J. Ackner, *Die Colonien und römischen Standlager ...*, p. 34-35). Cu acest prilej Ackner a executat și schița monumentului (**fig. 3**).

Sub imperiul animației declanșate de o descoperire atât de importantă în plin centrul comunei Șeica Mică, în 8 și 9 mai 1857 s-a efectuat o săpătură mult mai adâncă, în dreptul locului în care apăruse stela funerară. Cu acel prilej au ieșit la lumină alte două monumente funerare, și anume un acoperiș și un perete lateral de *aedicula*, despre care Ackner spune în raportul său nepublicat că erau prevăzute cu sculpturi mult mai frumoase decât stela funerară găsită în același loc cu un an înainte.

Fig. 3. Desenul făcut de J. M. Ackner la locul de descoperire a inscripției.

Acoperișul, lucrat în două ape, cu fronton triunghiular în față, a fost distrus probabil încă în Antichitate, adică trunchiat în linie aproximativ dreaptă de la un capăt la altul, ceva mai jos de creasta mediană (**fig. 4**). Așadar, lipsește și vârful frontonului, unde, după descrierea nepublicată a lui Ackner, s-ar fi aflat partea superioară a capului Meduzei, imagine sugerată de prezența unor cozi încolăcite de șarpe. Descrierea sculpturii se încheie cu observația că în aceeași zonă mai erau reprezentați și doi păuni afrontați.

Fig. 4. Acoperișul *aediculei* descoperite în 8-9 mai 1857, păstrat în partea de nord a pronaosului bisericii evanghelice din Șeica Mică.

Ceea ce a scăpat atenției lui Ackner, care probabil încă nu avea ochiul format pentru unele particularități ale acestei categorii de monumente funerare, au fost urmele evidente ale celor două postamente pentru lei sculpați, aflate în extremitățile din față ale acoperișului, și a celor două acrotere emisferice, corespunzătoare colțurilor din spate (**fig. 5a-b**). Pe axul median al acoperișului, în față și în spate, se afla probabil și un coronament (con de pin) așezat pe un mic soclu, cioplit în acoperișul propriu-zis, cu care făcea corp comun¹⁶.

¹⁶ "Das erste Stück, ein giebelartiger schmuckvoller Aufsatz, mußte höchstwahrscheinlich von dem unter meiner Leitung des in der Kirchenhalle der Evangelischen [Kirche] aufgestellten Monuments gewesen

a

b

Fig. 5a-b. Urmele postamentelor pentru coronamentele acoperișului *aediculei*.

sein. Der obere horizontal abgestutzte Giebelraum stellt ein Medusen-
haupt dar, wenigstens bemerkt man am untern Haupt die Schlangen-
verzierungen, welche am oberen Hauptteil fehlen, indem der Stein bis
über die Augen gebrochen ist. Von jeder Seite tritt ein Pfau mit dem
Kopf gegen das Schlangengesicht gewendet, heran (Höhe 1 F(uß) $2\frac{1}{2}$
Z(oll); die Länge 5 F(uß) $1\frac{1}{2}$ Z(oll), Tiefe 2 F(uß), 7 Z(oll) mit dem
Gesimse", vezi V. Wollmann, *op. cit.*, p. 218.

Acoperișul se distinge de alte exemplare asemănătoare provenite din Dacia Superior mai ales prin profilaturile de pe soclu, ornamentate cu ove și motive vegetale.

Lucrarea în relief, dintr-o piatră calcaroasă, aparține tipului de acoperiș de *aedicula* fără boltă, adică cu fronton triunghiular. Statistic vorbind, el este mai puțin răspândit în Dacia Superior în comparație cu acoperișurile boltite. *Aedicula* cu tavanul drept se mai cunoaște la Micia¹⁷. Cele mai multe acoperișuri cu boltă au fost descoperite tot la Micia, dar ele au apărut izolat și la Cristești, Gilău¹⁸ și Alburnus Maior (Roșia Montană)¹⁹.

Frontonul acoperișurilor de *aedicula* cu tavanul orizontal (drept) se bucură de un tratament aparte în privința decorării, în sensul că forma triunghiulară cere alegerea unor motive care să acopere cât mai bine acest spațiu. Printre reprezentările favorite se află, în poziție centrală, **capul Meduzei**, al cărei păr bogat se desfășoară în valuri spre colțurile spațiului triunghiular, și **tritonul** funerar, ale cărui membre inferioare sunt redată sub forma unor cozi de pește care se întind încolăcite spre colțurile laterale ale frontonului.

Descrierea lui Ackner referitoare la reprezentările sculpturale de pe frontonul acoperișului de *aedicula* descoperit la Șeica Mică ridică de la început niște semne de întrebare. Potrivit acestei descrieri, în centrul frontonului s-ar fi aflat – cum s-a mai arătat – reprezentarea capului Meduzei și, în prelungire spre colțurile frontonului, cozile încolăcite ale unui șarpe. O atare descriere improprie – unde se confundă probabil Meduza cu tritonul – ne conduce la presupunerea că Ackner n-a văzut acest monument, spre deosebire de inscripția descoperită cu un an înainte în același loc. Nu este exclus să se fi folosit de un desen făcut de preotul Samuel Mökesch din Târnava (județul Sibiu), corespondentul comisiunii vieneze pentru zona Târnavelor, care n-a știut să interpreteze imaginea centrală de pe frontonul monumentului. Cu

¹⁷ O. Floca, Wanda Wolski, *op. cit.*, p. 8-10, nr. 2, 6, 8; vezi și I. Andrițoiu, *Necropolele Miciei*, Timișoara, 2006, p. 101-102, Pl. 41, 1-1a.

¹⁸ O. Floca, Wanda Wolski, *op. cit.*, p. 20, fig. 74; p. 24, fig. 96.

¹⁹ A. S. Sîntimbrean, *Muzeul Mineritului din Roșia Montană*, București, 1989, p. 144, fig. 32; V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră din Dacia romană*, Cluj-Napoca, 1996, Pl. XCIX/1.

ceva mai multă experiență, el ar fi trebuit să-și dea seama că cei doi păuni rareori pot fi asociați cu altceva decât cu un *kantharos*. În partea superioară a vasului poate fi identificat într-adevăr un șarpe încolăcit, care pare a fi ciupit de păunul reprezentat în stânga frontonului.

Din cauza distrugerii părții superioare a acoperișului de *aedicula*, prin retezarea “coamei”, lipsesc din cupa tip *kantharos* gâtul, buza de obicei evazată și toartele supraînălțate (**fig. 6**). Tipul de vas *kantharos*, zis și “paharul lui Nestor”, apare frecvent ca atribut al lui Dionysos. În studiile de specialitate referitoare la ornamentarea acoperișurilor orizontale de *aedicula* cu fronton triunghiular din Dacia romană nu se cunosc analogii pentru acest decor²⁰.

Fig. 6. Latura din față (frontonul) a acoperișului de *aedicula*.

Spre deosebire de acoperișul de *aedicula* descoperită la Micia cu tavanul orizontal împodobit cu două casete prevăzute cu câte o rozetă, cel descoperit în anul 1857 la Șeica Mică are tavanul neted, adică neornamentat (**fig. 7**).

²⁰ O. Floca, Wanda Wolski, *op. cit.*, p. 38, notele 93-94.

Fig. 7.- Baza netedă și profilul acoperișului de *aedicula*.

Al doilea monument litic, descoperit exact în același loc, trebuia să fie, după intuiția lui Ackner, un perete (“înveliș”) al acoperișului de *aedicula*, în timp ce perechea lui trebuia să se afle, după părerea aceluiași arheolog, la o adâncime mai mare, dacă nu cumva fusese transportat în altă parte, distrus și folosit ca material de construcție. Peretele de *aedicula* n-a fost întreg, lipsind o fâșie din marginea de sus, cu chenarul laturei, înguste și o parte a registrului inferior, cu reprezentarea lui *Attis*. Lipsește, prin urmare, partea jos a piciorului stâng a acestui personaj foarte frecvent întâlnit la această categorie de monumente funerare (**fig. 8**). De la data publicării acestui perete de *aedicula* de Gr. Florescu și E. Panaitescu²¹, el a mai cunoscut unele deteriorări pe marginea stângă și mai ales la colțul din stânga jos. Atât la cei doi autori amintiți mai sus, cât și la O. Floca și Wanda Wolski, acest monument litic apare la categoria peretilor

²¹ Gr. Florescu, *I monumenti funerari della “Dacia Superior”*, în *Ephemeris Dacoromana*, 4, 1930, 9. 82-83, fig. 6; E. Panaitescu, *Monumente inedite din Largiana*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, secțiunea pentru Transilvania*, 3, 1932, p. 95, fig. 5.

de *aedicula* de proveniență necunoscută, deși în inventarul Muzeului Brukenthal se specifică unde a fost descoperit²².

Am stăruit asupra stării de conservare a acestui perete de *aedicula*, pe motivul că dimensiunea originală pare să fie relevantă pentru reconstituirea monumentului funerar din care a făcut parte.

Piesa, sculptată dintr-un calcar mai dur, reprezintă fără îndoială peretele lateral stâng al unei *aedicula*, împărțit, prin chenare profilate orizontale, în trei registre. În cel superior este reprezentat un păun cu capul întors spre spate, ținând în plisc un șarpe lăsat în jos, cu coada încolăcindu-se în jurul piciorului său drept. În registrul mijlociu apare un cal în mers liniștit, mișcându-se spre stânga, iar în cel inferior este reprezentat *Attis* în poziția obișnuită, jumătate întors spre dreapta, rezat cu mâna dreaptă și cu cotul mâinii stângi în bastonul de păstor (*pedum*). Pe cap poartă nelipsita bonetă frigiană, este înveșmântat într-o *tunica* mai lungă, peste care este pusă alta mai scurtă, cu mâneci lungi, *tunica manicata*, încinsă la mijloc și prevăzută de la brâu

Fig. 8. Perete lateral stâng de

²² A. Husar, *op. cit.*, p. 384-385 (nr. 34-35) și Anexa II.

în jos cu falduri verticale²³.

aedicula, descoperit în 8-9 mai 1857
(Muzeul Național Brukenthal, Sibiu).

Pe marginea dreaptă se observă un chenar simplu, profilat, și o adâncitură de 22 cm, pentru fixarea acestui perete lateral de peretele posterior, lucrată destul de superficial cu o daltă ascuțită. Colțul drept inferior lipsește. Pentru a putea așeza piatra în poziție verticală, aici a fost introdusă o tijă pătrată de fier. Și în colțul drept din partea superioară, care de asemenea este deteriorat, se vede un orificiu, executat de lapidar probabil pentru fixarea peretelui de acoperișul *aediculei*. Monumentul are înălțimea de 144 cm, lățimea de 61 cm și grosimea 12-15 cm; mai exact, registrul superior măsoară 90 și cel mijlociu 32 cm, dintre care 3 cm revin celor două chenare despărțitoare.

În sprijinul presupunerii că inscripția descoperită cu un an în urmă în același loc și acest perete lateral de *aedicula* fac parte din același monument funerar vine și observația că aceeași execuție aplicată la adâncitura de 22 cm scobită pe marginea dreaptă se găsește și pe suprafața laterală dreaptă a inscripției CIL III 966 = IDR III/4 (Nr. inv. 7205), unde urma să fie chituit peretele *aediculei*. Această grijă pentru o mai bună priză a chituirii lipsește în schimb pe suprafața laterală dreaptă a peretelui

²³ "Der zweite Stein (Länge 4 F(uß) 3½ Z(oll), Breite 1 F(uß) 11 Z(oll), Dicke 4½ Z(oll) scheint eine Seitenbekleidung des nämlichen Grabmals gewesen zu sein. Die vordere Fläche besteht aus drei Feldern mit Basreliefs: das erste enthält einen mit dem Kopf rückwärts sich windenden Pfau, über dessen Schnabel eine Schlange sich herabbeuget, den Vogel in den Hals beißet und mit dem Schwanz dessen rechten Fuß umwunden hält. Das mittlere Feld zeigt ein nicht schreitendes Pferd; und das dritte eine männliche Gestalt mit der phrygischen Mütze bedeckt und übereinandergeschlagenen Beinen, in der links gewendeten rechten Hand einen krummen Stab haltend, auf welchem sich der linke Arm stützt und das gesenkte Haupt in derselben Hand ruhet. Der Stein hat oben und unten Schaden gelitten, so dass ein Theil des linken Beines vom Mann fehlt. Dieser Seitenansatz lässt schließen, dass auch auf der entgegengesetzten Seite des zusammen-gesetzten Grabmals ein Ansatz vorhanden gewesen und entweder noch in der tiefe auf Ort und Stelle verborgen oder schon gefunden, verschleppt, zerstört oder vermauert worden ist"; vezi V. Wollmann, *Johann Michael Ackner*, p. 218-219.

posterior, ea fiind neglijată sau considerată fără necesitate aici. Aceasta înseamnă că și peretele lateral drept trebuia să fi fost prevăzut pe marginea stângă cu o adâncitură mai mult sau mai puțin adâncă.

Având în vedere că epitaful (peretele posterior) măsura fără soclu 213 cm, din peretele lateral stâng al *aediculei*, care trebuie să fi fost la fel de înalt, lipsește un fragment cu o înălțime în jur de 69 cm.

Folosirea aceleiași roci și tehnici de asamblare, precum și a aceluiași mod de execuție indică faptul că stela funerară și peretele lateral stâng de *aedicula* au fost realizate de același pietrar. Acest lucru se observă în special în modalitatea de reprezentare a picioarelor figurilor umane, prea scurte în raport cu busturile lor.

Partea nepublicată a raportului lui Ackner trimisă la Viena pentru anuarul *Mittheilungen der k. k. Central-Commission ...*, cu descrierea acoperișului de *aedicula* și a peretelui lateral descrise mai sus – găsite în același loc în care cu un an în urmă apăruse stela funerară CIL, III 966 –, continuă cu prezentarea unei alte descoperiri de la Șeica Mică, făcută tot în vara anului 1857. Este vorba de o investigație arheologică desfășurată aproape concomitent de conservatorul Samuel Mökesch, în punctul "Bertlefen Dal" (Valea lui Bertlefen), care se afla în afara vetrei satului.

Pe baza acestei descrieri ne putem da seama imediat că nu poate fi vorba decât de peretele lateral de *aedicula* cu mult citata scenă din viața cotidiană, prin care Șeica Mică a intrat în circuitul literaturii de specialitate pentru epoca romană în Dacia (**fig. 9**). Descrierea destul de concisă a acestei descoperiri, făcută de Ackner pe baza informațiilor primite de la Samuel Mökesch, conține câteva informații care merită comentate.

După cum s-a arătat în publicațiile care s-au ocupat cu mare interes de acest perete lateral de *aedicula*, el nu s-a păstrat complet, lipsindu-i partea inferioară. Acest fragment, cum putem afla din raportul lui Ackner, ar fi fost găsit cu câțiva ani în urmă, adică înainte de 1857, de săteanul Stephan Draser, care l-a zidit

deasupra geamului pivniței. După sursa citată, pe acest fragment era reprezentat un personaj feminin²⁴.

²⁴ “Um dieselbe Zeit ließ der Conservator auch außerhalb dem Markte Kleinschelk(en), namentlich vor dem sogenannten “Bertlefen Dal” nachgraben, und fand auch daselbst einen römischen Denkstein (2 F(uß) 10 Z(oll) hoch, 1 F(uß) 2½ Z(oll) breit und 7½ Z(oll) dick) mit gut erhaltenen Sculpturen, aber ohne Inschrift und unten abgebrochenen Theile, welchen vor etlichen Jahren der Kleinschelker Insassen Stephan Draser fand und über sein Kellerfenster einmauern ließ. Eine weibliche Figur soll darauf sichtbar sein. Die Basreliefs des jetzt vor Bertlefen Dal gefundenen Steines umfassen drei Abtheilungen: in der ersten sehen wir eine Ritter mit erhobenen lanze, einen fliehenden Menschen zusammenrennen; in der mittleren einen Feldbauern, welcher mit einem Ochsespann den Boden pflüget, daneben steht ein kleines Männlein, und in der unteren Abtheilung eine männliche und weibliche Person sich die Hand reichend, inmitten das Monogramm: I. S.”; *Ibidem*, p. 219.

Fig. 9. Perete lateral drept de *aedicula*, descoperit în vara anului 1857 la Șeica Mică (Muzeul Național de Istorie a României, București).

Informația potrivit căreia între cele două personaje care se țin de mână în scena banchetului funerar s-ar fi aflat inițialele **I** (sau **T**) și **S** a fost preluată fără control în CIL 967. Ulterior s-a publicat o rectificare a lecturii eronate făcută de S. Mökesch, care ar fi confundat picioarele mesei cu această monogramă. (*mense tripens*)²⁵. Autorul acestor rânduri nu subscrie acestei

²⁵ Friedrich și Heinrich Müller, *Archäologische Streifzüge*, în *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* 16, 1881, p. 313: "Zu Corpus inscriptionum latinarum. III. Dacia. 967. beruht auf einem Irrtum. Mann und Frau reichen einander die Hand über einen flammenden Opferdreifuß hin. Die Füße desselben hat Mökesch fälschlich für die Buchstaben T. S. angesehen. Jetzt im Brukentalischen Museum".

opinii; o astfel de confuzie ni se pare greu de imaginat și, în afară de asta, monumentul a fost degradat ulterior tocmai în acea porțiune (în mijlocul scenei banchetului funerar) unde Mökesch identificase cele două litere.

Dacă într-adevăr acest fragment, care n-a mai putut fi recuperat, aparține peretelui de *aedicula* descoperit în anul 1857, femeia înfățișată reprezintă al treilea personaj din compoziția scenei banchetului funerar, plasat în jumătatea de jos a registrului inferior, eventual la mijloc, între *mensa tripes* și chenarul de la baza monumentului. Prin comparație cu registrul superior, spațiul ar permite o atare desfășurare a decorului, analogii oferind o stelă funerară de la Turda²⁶ și o alta descoperită la Gherla²⁷. Partea care lipsește pare mai degrabă să fi fost nesculptată.

Presupunerea lui Ackner că cele trei piese descrise mai sus, eventual și stela funerară CIL III 967, cu rol de perete posterior (n. n.), ar putea aparține aceluiași monument funerar, pentru care atunci încă nu era încetățenit termenul *aedicula*, a fost preluată în IDR III/4, p. 78: "După observații mai recente, stela funerară cu inscripția CIL III 967 aparține unei *aedicula* servind ca latura din spate; pereții laterali descoperiți în același loc se păstrează unul la Muzeul de Istorie al R. S. R. (reprezentând cunoscuta scenă din activitatea agricolă), iar celălalt la Muzeul Sibiu; capacul de *aedicula* a rămas la data descoperirii părților componente ale monumentului funerar, la biserica evanghelică din Șeica Mică"²⁸.

²⁶ Lucia Țeposu Marinescu, *Funerary Monuments in Dacia Superior and Dacia Porolissensis*, Oxford, 1982 (British Archaeological Reports, International Series 128), p. 61.

²⁷ J. Ornstein, *Die Ausgrabungen bei Szamosujvár*, în *Jahrbuch des Österreichischen Archäologischen Instituts*, 6, 1903, p. 117-118, nr. 3, fig. 39; Á. Buday, *Szórványos rómaikori emlékek Erdélyből*, în *Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Érem- és Régiségtáránól*, 7/1, 1916, p. 81-82, nr. 7; Gr. Florescu, *I monumenti funerari della "Dacia superior"*, în *Ephemeris Dacoromana*, 4, 1926-1927, p. 87, nr. 14.

²⁸ Această "observație" a făcut-o semnatarul acestor rânduri, în calitate de coautor al volumului III/4, cum a fost desemnat și în contractul de editare încheiat la 10 decembrie 1987 cu Editura Academiei, dar trecut de cenzură în momentul plecării definitive în Germania la colaboratori.

Această supoziție a rămas necontrolată și necontrovertată din anul 1988 până în prezent, cu toate că este lipsită de un suport fundamentat. Faptul că cele patru fragmente litice analizate mai sus au fost descoperite în aceeași localitate la interval de un an nu poate fi considerat un indiciu că ele reprezintă părțile componente ale uneia și aceleiași *aedicula*. Trebuie avut în vedere că peretele drept a fost găsit la distanța de aproximativ 3 km față de celelalte trei monumente, fără să excludem însă nici posibilitatea ca el să fi fost transportat în acel loc din altă parte.

Dacă luăm în considerare înălțimea acestui perete lateral, chiar dacă el nu este întreg, lipsind cam jumătate din câmpul inferior, observăm de departe că nu se aproprie de înălțimea celuilalt perete lateral (vezi tabelul de mai jos). În plus, cei doi pereți de *aedicula* se deosebesc și ca mod de execuție artistică. Cu toate că roca din care a fost cioplită lespeda funerară descoperită la "Bertlefen Dal" este tot de natură calcaroasă²⁹, ea este mult mai ușor de prelucrat.

Trebuie avută în vedere și soluția tehnică adoptată pentru "îmbucarea" pereților laterali cu peretele posterior, care se deosebește la cei doi pereți laterali. La unul dintre ele asamblarea prevedea doar fixarea cu scoabe de fier – pentru care s-a obturat orificiul pătrat în colțul superior stâng –, iar celălalt perete lateral a fost prevăzut (suplimentar) cu o adâncitură verticală nu prea adâncă, dar care să permită o îmbinare mai sigură cu peretele posterior.

În ceea ce privește funcția stelei funerare înălțată pentru Cottus Successus (Muzeul Brukenthal, Nr. inv. 7205), este lesne de înțeles că, în cadrul acestei categorii de monumente funerare, ea nu putea juca decât rolul de perete posterior, care închide nișa în spate. După câte se știe, pereții posteriori sunt sculptați totdeauna pe o singură parte, înfățișând portretele celor pentru care a fost ridicat monumentul. Imaginea defuncțiilor și a membrilor familiei este redată într-o nișă mai mult sau mai puțin adâncită, în funcție de lățimea pereților laterali. În general, personajele executate în altorelief, privind în față, sunt redată în picioare. Acest tip de monument, care apare destul de frecvent și în Dacia, a fost denumit *stelă familială*, și reprezintă de fapt

²⁹ V. Wollmann, *Mineritul metalifer ...*, p. 454, nr. 121-122.

peretele posterior al unor *aedicule*³⁰.

Monumentul în discuție, care, probabil în timpul transportului la Muzeul Brukenthal din Sibiu, a fost spart în două, chiar deasupra câmpului inscripției, este prevăzut cu trei registre. În partea superioară, o friză în chenar având la margini două genii înaripate ce susțin pe umeri o ghirlandă mai mare decât ele și țin în mâni un ciorchine de strugure și un iepure; deasupra frizei, un păun calcă spre stânga³¹. În nișa de sub arcada susținută pe capiteluri corintice și colonete cu spirale, pe un pedestal, stau în picioare trei figuri umane: un bărbat cu barbă, în tunică și *sagum*, ținând în mână un *rotulus*, și o femeie care ține brațul drept pe umărul unui copil; în afara arcadei, la colțuri, este redat câte un delfin cu capul în jos.

Peretele posterior (?), cu inscripție, este prevăzut cu un soclu, având înălțimea de 38 (40) cm și lățimea de 60 (64) cm. El a fost, prin urmare, fixat pe un postament, despre existența căruia nu există nici o mențiune. Placa monumentului epigrafic avea înălțimea de 213 cm, lățimea de 108 (106) și grosimea de 21 (23) cm. Prin urmare, pereții laterali, care de regulă nu erau prevăzuți cu soclu de fixare, ar fi trebuit să aibe tot înălțimea de circa 2 m, dar, după cum s-a arătat mai sus, ei au suferit distrugerii încă înaintea descoperirii lor: unul în partea superioară (având doar 144 cm), iar celălalt în special în partea inferioară (măsurând numai 90-92 cm). Aceasta înseamnă că fragmentul lipsă din registrul inferior ar fi trebuit să măsoare în jur de 1 m, ceea ce este greu de imaginat și pare puțin probabil. În mod firesc, grosimea peretelui posterior cu inscripție și reprezentarea defuncțiilor în alto-relief era ceva mai mare în comparație cu pereții laterali, măsurând 21 (23) cm, câtă vreme cei doi pereți aveau între 12 și 15 cm.

Dimensiunile acoperișului de *aedicula* corespund rolului funcțional de a acoperi nișa perfect pe cele trei laturi, depășind cu marginea profilată în față și lateral pereții monumentului funerar. Din motive arătate mai sus, nu cunoaștem înălțimea

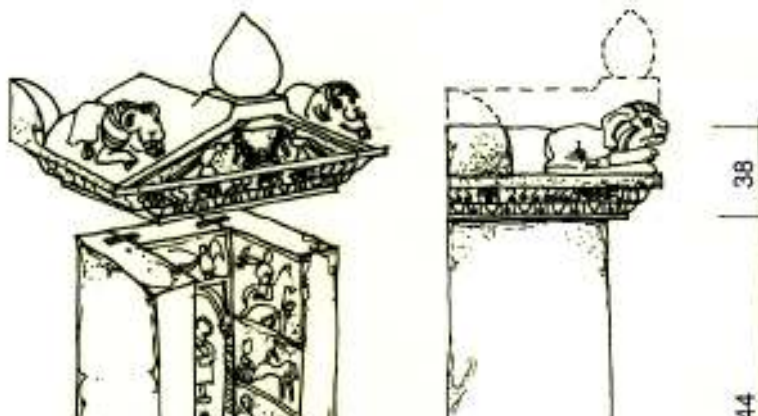
³⁰ O. Floca, Wanda Wolski, *op. cit.*, p. 34.

³¹ Această compoziție este întâlnită și la alte stele funerare descoperite, de exemplu, la Apulum și Ampelum (V. Wollmann, *Monumente sculpturale romane de pe cuprinsul județului Alba*, în *Apulum*, XIV, 1967, p. 110-112).

inițială a acoperișului, care în prezent măsoară 38 cm. Lățimea lui este de 169 cm, ceea ce, dacă adunăm lățimea peretelui posterior (105-108 cm) cu grosimea celor doi pereți laterali (în total 26 cm), înseamnă că profilatura acoperișului era pe cele două laturi de aproximativ 24 cm. Ținând cont de adâncimea de 82 cm a acoperișului și de lățimea medie de 60-61 cm a pereților laterali, profilatura lui trebuia să depășească pe latura mai lungă și mai proeminentă, din față, 21 cm (**fig. 10a-b**) și pe laturile înguste 13 cm.

Partea componentă	Înălțimea	Lățimea	Adâncimea	Locul de păstrare	Observații
Acoperișul	38 cm	169 cm	82 cm	Biserica evanghelică Șeica Mică	fără vârf
Peretele posterior (CIL III 967)	213 cm	106 cm	21-23 cm	Muzeul Brukenthal Sibiu	fără soclu
	250 cm				cu soclu
Peretele lateral drept	90 cm	60 cm	12 cm	Muzeul Național de Istorie, București	fragmentar
Peretele lateral stâng	144 cm	61 cm	12-14 cm	Muzeul Brukenthal Sibiu	deteriorat

În ceea ce privește dimensiunile, în special înălțimea ei, *aedicula* provenind de la Șeica Mică pare să fie cea mai mare din cele cunoscute în prezent din Dacia, ba chiar ieșită din comun de înaltă. Fără vârful acoperișului – care a fost probabil cu 25-30 cm mai înalt față de înălțimea lui actuală, de 38 cm –, fără postament și fără coronament (conul de pin?), ea măsoară aproximativ

a

b

Fig. 10a. Încercare de reconstituire grafică a unei *aedicula* pe baza unor părți componente descoperite la Șeica Mică. După înălțimea peretelui lateral drept putem conchide că el nu aparține acestui monument funerar;

b. Reconstituirea modului de asamblare a laturii înguste cu acoperișul unei *aedicula*.

288 cm, adică cu 58 cm mai mult în comparație cu singura *aedicula* întregă cunoscută până în prezent, descoperită la Micia³².

În Dacia, aria de răspândire a acestui tip de *aedicula* cuprinde atât zone urbanizate și localități în care erau cantonate *auxilia*, cât și unele zone rurale. Proprietarii funciari, posesori de *villa rustica*, foloseau uneori și ei *aediculele* ca semn distinctiv al mormintelor lor familiale. Aceasta s-ar putea pune atât pe seama originii respectivilor proprietari (de ex. și la Alburnus Maior), cât și pe apropierea de anumite centre (Micia, Potaissa) unde *aediculele* erau produse pe scară largă.

Pe baza stilului de execuție, s-ar putea stabili existența unor ateliere, dar, așa cum s-a mai arătat, “un studiu de profunzime ar necesita compararea ediculelor cu alte categorii de monumente funerare”³³. Așa de exemplu, peretele de la Șeica Mică descoperit la “Bertlefen Dal” are o serie de similitudini cu pereții de la Cristești, constatare care nu mai este valabilă și despre celălalt

³² O. Floca, Wanda Wolski, *op. cit.*, p. 4, nr. 1. După înălțimea pereților posteriori sau laterali, ar urma ediculele de la Cristești, Potaissa, Gârbău, Aghireș, Napoca (*Ibidem*, p. 18, nr. 51; p. 14, nr. 33-34; p. 26, nr. 81; p. 30, nr. 94; p. 20, nr. 60).

³³ *Ibidem*, p. 48.

perete, descoperit împreună cu acoperișul de *aedicula*. Deci, am avea o dovadă în plus că din necropola romană de la Șeica Mică provin cel puțin două *aedicule*, cea din urmă având dimensiuni mult mai mici. Necropola pare să fi fost destul de întinsă, dacă luăm în considerare locul unde s-au descoperit cele trei piese componente ale *aediculei* (la cca 800 m sud-vest de biserica evanghelică), adică din vatra satului până în punctul "Bertlefen Dal" (unde a apărut un alt perete lateral de *aedicula*)³⁴. Locul respectiv se află la circa 2,5 km de capătul satului (fig. 1).

Descoperiri arheologice care ne-ar putea ajuta la localizarea mai precisă a necropolei (obiecte ceramice și din metal) au apărut în punctul numit "Grosse Stahling". Într-un loc nespecificat a fost găsită o urnă așezată într-un vas cioplit din piatră³⁵, pe când deja J. F. Neigebaur semnalase la Șeica Mică multe fragmente de vase de incinerare³⁶.

Stabilirea întinderii acestei necropole – care ar putea să mai ascundă monumente funerare la fel de reprezentative ca și cele prezentate mai sus –, și localizarea așezării rurale, presupusă la Șeica Mică, rămân deziderate impetuoase pentru viitoarele cercetări arheologice de pe cuprinsul Daciei Superioare, care vizează în special arta sepulcrală răspândită în această provincie³⁷. Un rezultat la fel de îmbucurător l-ar constitui, fără îndoială, descoperirea părților lipsă ale celor două *aedicule* care au apărut până în prezent în hotarul acestei localități.

³⁴ În dreptul nr. inv. 7283 A 3448 al inventarului Muzeului Național Brukenthal (vol. V, p. 91) acest toponim este scris greșit: "Berklevendal", specificându-se că forma transmisă de S. Mökesch, "Berkleven Dau", nu este corectă.

³⁵ C. Gooß, *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*, în *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, 13, 1876, p. 308: "eine Asche haltende Urne innerhalb einer Steinsetzung".

³⁶ J. F. Neigebaur, *Dacien aus den Überresten des classischen Altertums*, Brașov, 1851, p. 253.

³⁷ I. Mitrofan, *Villae rusticae în Dacia superioară (II)*, în *Acta Musei Napocensis*, XI, 1974, p. 46-47; Idem, *Les recherches archéologiques de l'établissement romain de Micăsasa*, în *Dacia*, N. S., 34, 1990, p. 129 și urm.

Anexa I

Extras din vechiul inventar al Muzeului Național Brukenthal
(vol. V, p. 91 sq.)

Nr. 7283 A 3448 Lapidar

Gegenstand: Reliefplatte aus Grobkalk, durch 2 schmale Leisten in 3 übereinander liegende Felder geteilt. Im obersten ist ein mit Tunica u. Chlamys bekleideter, nach rechts über einen gefallenem hinweg galoppierender Krieger mit unbedeckten Haupt u. geschwungener Lanze dargestellt. Im mittleren ein mit 2 Ochsen pflügender Landmann, darüber ein Knabe u. im untersten rechts eine Frau, links ein Mann sich über einen 3-füssigen Opferherd die Hände reichend. Der untere Rand ist Bruchfläche und es scheint hier ein Stück zu fehlen. Ob dieser aber jenes ist das vom Kleinschelkener Insassen Steph. Draser gefunden wurde u. das von Mökesch (2) als dazugehörig bezeichnet wird, ist nicht sicher, es scheint dies eher nicht skulpturiert gewesen zu sein. Höhe 920, Breite 600, Dicke 120. Breite der rechtsliegenden, nicht skulpturierten Leiste 200, Höhe des obersten Feldes 390, des mittleren 280 mm.

In der Nähe des linken Randes der oberen Fläche ist ein 4-seitiges Loch für einen Eisendüffel eingestemmt, was darauf deutet, dass der Stein nach oben eine Fortsetzung hatte. Wahrscheinlich bildete letzterer einen Teil eines Steingrabes, wovon der Düffel den Deckel festhielt.

Eine ähnliche Bestimmung scheint auch das Relief Nr. 7282 gehabt zu haben, da auch bei diesem in der Nähe der linken Kante der oberen Fläche 4-seitiges Loch eingestemmt ist u. auch die Dimensionen der skulpturierten Flächen bei der Steinen so ziemlich übereinstimmen. Möglicher Weise stammt dieser Stein ebenfalls aus Kleinschelken, wenn auch nicht vom gleichen Grab.

Periode: römisch

Fundort und Fundzeit: Klein-Schelken im Berklefendal (!) 1857 ausgegraben, den 8. u. 9. Mai

Geber resp. Erwerbung: Erwerbung unbekannt, wahrscheinlich vom Pfarr. S. Mökesch. Siehe Ackner in Transilv. 1862, II p. 85 Fussnote x)

Aufnahme in die Sammlung: -

Aufstellung: Radiert Buchhaltungsvermerkung 301

Anmerkung: Literatur:

Ackner ms. 1857 p. 17 (Der Autor beschreibt hier das Relief vollkommen kenntlich u. gibt als Fundort hierfür an: Kleinschelk, Berklefen Dal, nicht "Berklefen Dau", wie Mökesch irrtümlich angibt. Auch er war der Ansicht, dass im unteren Felde in der Mitte das Monogramm "TS" stände).

2. Mökesch, Mitteilg. d. k. K. Centr. Comm. 1857 II p. 279 nr. 5 (Hier wird die Skulptur bloss erwähnt u. nicht beschrieben dafür aber angefügt, dass da fehlende Stück an gleicher Fundstelle: "von dem sogenannten Berklefen Dau" von dem Klein-Schelker Insassen Stephan Draser vor einigen Jahren gefunden worden sei, der es über einem Kellerfenster seines Hauses einmauern liess.

Im Jahre 1910 habe ich nach diesem Stück, auf welchem eine Frau eingemeisselt sein soll eingehend gesucht, doch dieses nicht auffinden können.

3. Mökesch, l. c., p. 330 (Hier wird das Relief gut kenntlich beschrieben).

4. Kenner Dr. Friedr. Archiv f. s Lk. 1881, N.F., XVI, p. 313.

5. CIL III 967 Heft 1.

6. Müller Fried. & Heinr. Archiv für österr. Geschichts Quellen 1860 XXIV p. 394 p. 313.

7. Müller Heinr. Inventar 1879 p. 10 Nr. 49 (Der Autor war über die Provenienz dieses Reliefs im Unklarem, hat demnach die einschlägige Liter. nicht studiert).

8. Hampel, Archaeolg. Ertesitö 1905 XXV p. 7 Fg. 71.

9. Photographie (Phot. Csek) 1904.

2. Mökesch, Mitteilg. d. k. k. Centr. Comm. 1857 II p. 279 nr. 5

3. Mökesch, l. c., p. 330 (Aici relieful este descris bine, recognoscibil).

4. Kenner Dr. Friedr. Archiv f. s Lk. 1881, N.F., XVI, p. 313.

5. CIL III 967 Heft 1.

6. Müller Fried. & Heinr. Archiv für österr. Geschichts- Quellen 1860 XXIV p. 394 p. 313.

7. Müller Heinr. Inventar 1879 p. 10 Nr. 49

8. Hampel, Archaeolg. Ertesitö 1905 XXV p. 7 Fg. 71.

9. Fotografie (Fotogr. Csek) 1904.

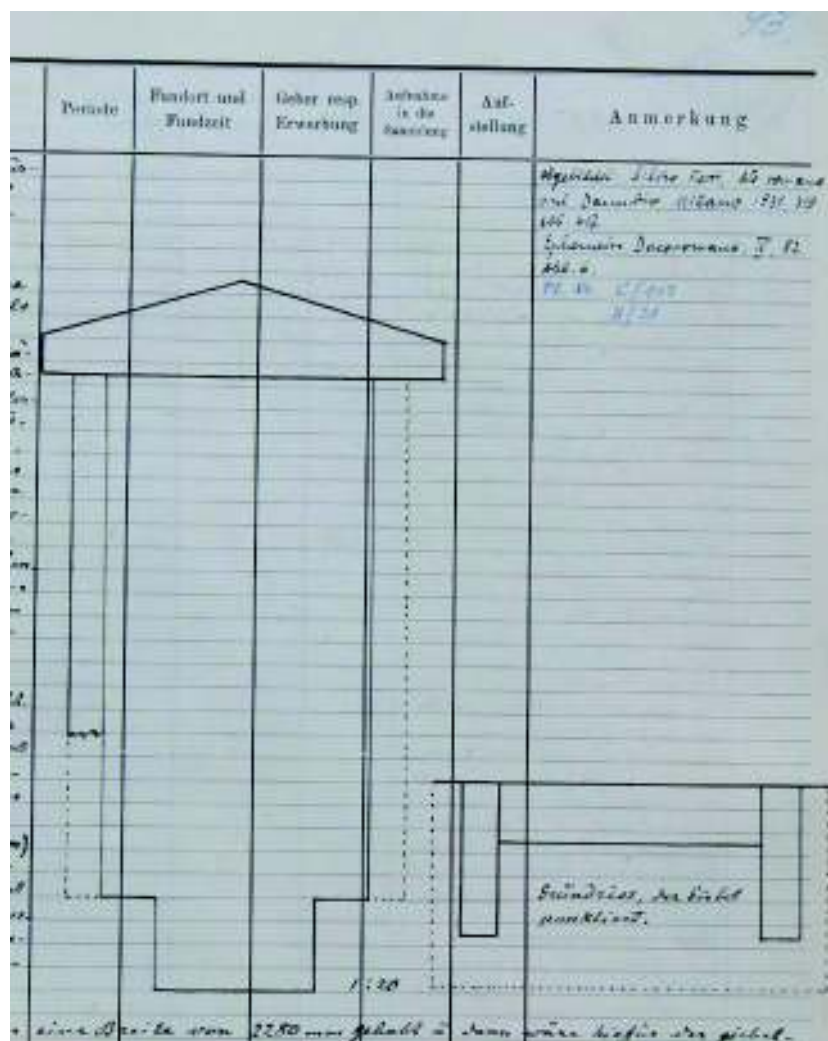

Fig. 11. Schița de reconstituire a *aediculei* de la Șeica Mică din vechiul inventar al Muzeului Național Brukenthal, vol. V, p. 93 (Inv. 7284 = A 3449). Liniile punctate marchează peretele lateral lipsă, respectiv acoperișul *aediculei*. Bibliografia a fost trecută ulterior de prof. Kurt Horedt.

Anexa II

Extras din inventarul vechi al Muzeului Național Brukenthal Sibiu
(vol. V, p. 92 sq.)

Nr. 7284 A 3449 Lapidar

Gegenstand:

Reliefplatte mit Attis aus Grobkalk, durch 2 Querleisten in 3 Felder geteilt. Im obersten ist ein Pfau nach links schreitend dargestellt, dessen linken Fuss von einer Schlange umwunden wird, deren Kopf hinter jenem des Pfaues emporragt. Das mittlere Feld wird von einem nach links trappenden, ungezaumtem Pferd erfüllt. Im untersten ist ein Wanderer in phrygischer Mütze mit Tunica bekleidet dargestellt. Seine rechte Hand hält einen Stab auf dem er sich stützt, während dessen Kopf auf seiner linken Hand ruht. Rechts ist dies Relief von einem 220 mm breitem Rahmen begrenzt, der mittels Spitzmeissel bearbeitet ist. Die rechte untere Ecke fehlt. Um den Stein aufstellen zu können, wurde hier ein Fuss aus Würfeisen eingesetzt. Der mit der Arbeit betraute Steinmetz, hat ursprünglich das Loch für diesem Fuss irrtümlich in die obere rechte Ecke, die ebenfalls beschädigt ist, eingemeisselt. Die untere Fläche ist durchwegs Bruchfläche, es fällt der unterste Teil des Monuments. Höhe 1440, Breite 610, Dicke 120-150 mm. Das obere Feld hat eine Höhe von 900, jene des mittleren 320 mm, wovon je 30 mm auf die beiden Trennungsleisten entfallen. Gelegentlich der Grabungen 8. u. 9. Mai 1857 kam an gleicher Fundstelle noch ein giebelartig geformter Reliefstein an das Tageslicht. Nach Ackners Angaben hat er eine Breite von 5 Fuss 2½ Zoll = 1690 mm Diese Breite entspricht genau der Breite des Steines 7205 + jener von Nr. 7284 (1060 + 610 = 1670 mm). Wäre aber der Stein Nr. 7205 in einer Front aufgestellt gewesen, dann müsste aber schon wegen der Symmetrie auch auf der anderen Seite ein dritter gestanden haben. Die zusammengesetzte Reliefwand hätte dann eine Breite von 2280 mm gehabt u. dann wäre hierfür der giebelartige Aufsatz um 610 mm zu schmal gewesen. Zu einem günstigerem Resultat gelangt man, wenn man sich die Aufstellung der Steine rechtwinkelig zu einander denkt wie dies in obiger Skizze angedeutet wurde. Dann würden die 3 Steine eine Nische gebildet haben, die von dem Aufsatz, der gegenwärtig noch in Kleinschelken (1918) aufbewahrt wird vollständig gedeckt gewesen sein. Die Richtigkeit dieser Annahme findet auch in der nachstehender Beobachtung eine Stütze. Die 220 mm breite Leiste an der rechten Vertikalkante des Steines Nr. 7284 ist mittelst Spitzmeissel nicht nur geraut, sondern auch in ihrer Mitte der Länge nach vertieft. Die

gleiche Bearbeitung findet sich auch an der linken Seitenfläche des Grabsteines Nr. 7205, wo ersterer angekittet werden sollte. Diese Vorsorge für den besseren Halt der Verkittung fehlt zwar an der rechten Seitenfläche des Steines 7205, sie blieb versäumt oder sie wurde hier nicht als notwendig angenommen. Nach dem der Grabstein Nr. 7205 ohne den für die Einmauerung bestimmten Fortsatz eine Höhe von 2130 mm hat, es muss der Stein Nr. 7284 zum mindesten ebenso hoch gewesen sein, es ist dem nach mindestens ein Stück von 690 mm Höhe abgebrochen u. fehlt.

Der noch in der Vorhalle der ev. Kirche in Kleinschelken aufgestellte Giebel hat nach Ackners Manuskript die Dimensionen: Höhe 1 Fuss 2 ½ Zoll = 380 mm, Breite 5 Fuss 1 ½ Zoll = 1620 mm, Dicke 2 Fuss 7 Zoll = 820 mm. Der Giebel überragte demnach das Grabmal an den Seiten um je 130 mm und vorne um 210 mm.

Nach bisher zur Kenntnis gelangten Analogien, dürfte der fehlende Stein des obigen Denkmals ebenso ausgeführt gewesen sein wie Nr. 7284 doch mit entgegengesetzter Stellung der einzelnen Darstellungen. Es könnten höchstens jene der beiden oberen Felder abweichend gewesen sein, während die Attis-Darstellung im untersten Felde zuverlässig die gleiche, doch nach links gewesen war. Jos. Klein publizierte in: Jahrbücher des Ver. v. Altertumsfreunden, Bonn 1884 LXXVII p. 14-37 (Denkmäler röm. Soldaten von Adernach) ein ähnliches doch waren hier die beiden Flügel zweifellos nicht zu einer Nische aufgestellt, wahrscheinlich standen sie in einer Front u. dann konnten sie auch nicht an einander schliessen u. hatten getrennte Aufstellung, wie dies auf Tafel I dargestellt ist.

Nach der Technik zu schliessen wurden die beiden Skulpturen Nr. 7205 u. 7284 von einem Steinmetz angefertigt, auch die Eigentümlichkeit die Füße von menschlichen Figuren im Verhältnis zu Oberkörper zu kurz darzustellen, stimmt auf beiden Steinen überein. Auch die Reliefplatten Nr. 7282 u. 7285 sind Flügel von ähnlichen Nischengrabdenkmälern, wie Nr. 7284. Nach der breiten zum Ankitten an den Grabstein bestimmten Leiste stammten sie beide von der rechten Seite der Nische, demnach von verschiedenen Denkmälern.

**Roman funerary monuments discovered at Șeica Mică
(Sibiu county). *Paralipomena*
- abstract -**

Șeica Mică is well known in the specialized bibliography as a settlement with many fascinating discoveries covering a different range of eras. One of these discoveries is particularly famous and was the center of attention of several publications and exhibitions from Romania and abroad. This unique piece had been transferred from the Brukenthal Museum to the Romanian History Museum in Bucharest, is the lateral wall of an *aedicula*, discovered in the outskirts of the mentioned village. Its uniqueness is given by the fact that it contains scenes from the day-to-day life, seldom encountered in the Dacian funerary art.

Despite the fact that this sculptural representation has been thoroughly analyzed by many specialists, there is no certain evidence in the specialized books about the place, the date and the context in which it was discovered. However, a report about these details can be found in the 5th volume of The Brukenthal Museum Inventory, Sibiu, where the piece could be found around 1918, together with the funerary stele and another wall of the *aedicula*, of which we will talk about in this article. A good explanation of this occurrence is that the report in which this discovery has been recorded was never published, although J. M. Ackner handed it for the 1858 number of *Mittheilungen der k. k. Central-Commisson ...* (Vienna).

The funerary stele (CIL III 966, IDR III/4, 91) was found on 22 August 1856 in the river bed of the small creek that passed through the village. The enthusiasm of this important discovery in such a small village determined a bigger investigation of the area on 8 and 9 May 1857 around the place in which the stele had been discovered. Under those circumstances, archaeologists discovered two more funerary monuments, namely, a roof and a lateral wall of an *aedicula*. Ackner writes in his report that these monuments were decorated with more beautiful sculptures than the stele.

The roof is kept in the church porch from Șeica Mică and it misses the upper part. However, the specialists could distinguish two thirds of the beautiful representation of two peacocks facing a kantharos and a snake tail. Unlike the lateral sides of the roof, decorated with vegetal motifs, the ceiling is smooth. In other words, it does not have a vault.

Another piece, the left lateral wall of the *aedicula*, is decorated in relief, with a peacock, a horse moving towards the left side and the figure of Attis leaning upon his shepherd's stick (*pedum*). Analyzing the

manner of construction and the rock, it can be presumed that the same stonemason made both the roof and the wall. However, this is not the case of the wall discovered in 1857 in "Bertlefen Dal", an archaeological point situated at 2-3 km from the village. Even if the specialists presumed this wall to be completed by another missing piece, meanwhile incorporated in the structure of a house, and to have initially reached the other wall's dimensions, we have enough reasons to think that this wall belongs to another aedicula inside the Roman necropolis from Șeica Mică. This hypothesis is sustained by the decorating technique used in this wall.

Various appendixes, containing descriptions of the walls of the aedicula are being published in order to sustain this conclusion. Further, the specialists had tried a graphic reconstitution of these pieces, starting from the idea that these discoveries could belong to the same funerary monument (*aedicula* type), although the assemblage technique with the posterior wall is different (inscription CIL III 967).

Considering the fact that at Șeica Mică had been discovered two aedicule, it is mandatory to report that this small village is on the second place in Dacia, as far as the aedicule are concerned.